

Könyvtár első kötetét. 1857-ben alapította és évekig szerkesztette a *Sárospataki Füzeteket* Erdélyi János. E lap előzménye az 1840-től kézirat formájában előállított *Bujdosó*, folytatója többek között az Irodalmi Önképző Társulat által 1868-tól kibocsátott *Hajnal*, az 1884-től megjelent *Sárospataki Ifjúsági Közlöny*, majd 1970-től a napjainkban is évente négyszer 500 példányban megjelenő *Sárospataki Krónika*.

Az iskola ma is büszkén ápolja nagy tanárai és diákjai *irodalmi emlékeit*. Az írók – költők születésének, halálának, főbb műveik kiadásának *évfordulóit* alkalmával emlékversenyeket, emléküléseket, ünnepélyeket rendeznek (1959, 1964: Kazinczy; 1964, 1968: Erdélyi János; 1973: Csokonai; 1976: Rákóczi; 1979: Móricz; 1972: Bessenyei; 1950: Comenius stb.). Természetesen az iskola nemcsak saját tanítványairól emlékszik meg rendszeresen, hanem a magyar, sőt, a világ-irodalom más művelőiről is (pl. Csehov, Tolsztoj, Villon; Áprily, József Attila, Karinthy stb.).

A magyar és a világirodalom remekait bemutató *diákszínjátás* az iskola életében és történetében kiemelkedő helyet foglal el. (Az erről szóló fejezet *Baloghné Jakó Mária* munkája.) Comenius *Schola ludus*-ától kezdve bemutatják itt Csokonai, Jókai, Móricz, Németh László, Tamási Áron, Kárpáthy Gyula, Illyés Gyula és mások műveit a magyar irodalomból, Molière, Gogol, L. Tolsztoj, Csehov, Lenz és mások darabjait a világirodalomból magyar nyelven, Shakespeare *Hamletjét*, *Ahogy tetszikjét*, *Julius Caesarját*, *Machbetjét*, valamint Shaw *Szent Johannáját* angolul. (A tanárrendezők közül érdemes megemlíteni az angol Michel Halsted, valamint Sipos István, Fenyvesi András, Szakolczay Lajos, Juhász Ferenc és Baloghné Jakó Mária nevét.)

Az irodalom is sokat nyert azzal, hogy Sárospatakon hagyománya van az *tró-olvasó találkozónak*. A volt pataki diákok nagyon szívesen látogatnak általában négyévenként az alma materbe, hogy minden generációval megismerkedhessenek, de eljönnek természetesen – ha nem is ilyen gyakran – mások is. A legemlékezetesebb találkozóról *Hegyi József* számol be (maga is volt pataki diák és tanár): 1940-ben Móricz Zsigmond látogatott el diákkori botlásainak színhelyére, Sárospatakra (három tantárgyból bukott itt meg a debreceni kollégium eminens tanulója). Rác István *Az esztétikai nevelés*, Dobay Béla *A Látókor az ismeretterjesztés szolgálatában* c. fejezetben számol be érdekes találkozásokról (Király István, Fekete

Gyula, Kurucz Gyula, Képes Géza, Mészöly Dezső, Béres Ferenc látogatta meg az iskolát az utóbbi években).

Az *Alkotó tanárok és diákok* c. fejezet szép-irodalmi műveket, műfordításokat és esztétikai tanulmányokat is tartalmaz. Az írások mindegyike megjelent már vagy a *Sárospataki Krónikában*, vagy más megyei, esetleg országos lapban. Hegyi József már említett Móricz-cikke mellett ott olvashatjuk Dobay Béla és D. Rác István írását, Magda Barnabás kitűnő Goethe-versfordításait. *Tallózás diákjaink írásaiban* címmel verseket, versfordításokat, novellákat, novellafordításokat és interjúkat (Deme László nyelvész-professzorral és Király István akadémikussal, volt pataki diákokkal) tartalmaz a fejezet.

Végigolvasva az évkönyvet az irodalomra vonatkoztatva is igazolva látjuk Móricz Zsigmond szavait: „Nagy és nemes eszmék uralkodtak itt a lelkekben... A Tompa Mihály, az Erdélyi János, s mindezek felett a Kossuth Lajos lelke égetett és gyújtogatott itt.”

Vécsey Antal

Magyar Hírmondó. Válogatás. Sajtó alá rendezte, a bevezetést és a jegyzeteket írta Kókay György. Bp. 1981. Gondolat K. 445 l.

Kókay Györgynek a hírlap- és folyóirat-irodalomról írt monográfiáját, a magyar folyóiratok válogatott programcikkeinek gyűjteményét és a magyar sajtó történetének első kötetét – a sajtótörténeti kutatások fellendülését tükrözve – követte a Magyar Hírmondó kilenc évfolyamából készített válogatás.

Mint azt a kötet anyaga tanúsítja, az első magyar nyelven írt újság 1780-tól jelent meg Pozsonyban, Patzkó Ferenc Ágoston nyomdájában, hetente két alkalommal. Több mint 300 előfizetője között főrendeket, nemeseket, honorációrokat, polgárokat, értelmiségieket találunk. Ezek általában nemcsak a magyar nyelvre voltak utalva, olvasták a kor magyarországi és külföldi latin, német, francia nyelvű lapjait; de járták a Hírmondót is, amely mérföldkönek számított a magyar nyelvű kultúra történetében. Rát Mátyás, az első és legnevesebb szerkesztő, a volt göttingai diák írja az „előre való tudakozódás”-ban: „olyan Ország Európában egygy sints, a' földnek egyéb részeiben is igen kevés vagyon, mellyet a' tudósok kevésbé esmernének, mint Magyar Országot, 's ezen homályban mind örökké-is meg-maradunk,

hanemha a magunk esmértetésére intézett jeles szándékoknak előmozdításával róla tenni igyekeztünk." Az összes évfolyamon végighúzódo törekvés, hogy az újság ne csak a szokásos, bár nehéz feladatot teljesítse, ti. a politika, a gazdaság, a kultúra és a mindennapok hű krónikása legyen, hanem a maga helyén és szerény lehetőségeivel elsősorban kulturális mozgalmakat mozdítson elő, és a külföld számára egy, a meglevőnél árnyaltabb és pozitívabb magyarság-képet közvetítsen. Ezt szolgálják: a hazai kultúra eredményeinek folyamatos számbavétele, a beszámoló a magyar nyelv ügyéről, az irodalom és a tudományok új alkotásairól, az idegen nyelvű könyvek fordításairól, a népdalgyűjtés propagálása és az állandó híradás arról, ha valaki a magyarság hírét—nevét külföldön öregbíti, pályadíjakkal, tudományos társaság tagjaként vagy akár — mint Kempelen Farkas — sakkautomatájával. A lap rendszeresen dokumentálja a fejlettebb országokhoz való felzárkózás tényeit, és igyekszik támogatni az e célt szolgáló törekvéseket. Rát azonban a felzárkózás ügyét a helyi adottságok soha meg nem valósult kiaknázásával képzelte el. Magyarországot az itt élő sok nemzetiség egymást termékenyítő sokszínű kultúrája műhelyének szerette volna látni. Ez a Duna-medencét minőségileg más tartalommal tehetné egyenrangúvá a fejlettebb Nyugat-Európával.

Az újságnak egyébként kulturális rovata a legérdekesebb. Ezen a téren lehetett ugyanis a leginkább önálló. Ami a külpolitikát illeti — miután a lapnak nem voltak külföldi levelezői, mint pl. a mintául szolgáló schlözeri Briefwechsel-nek —, a hírek a bécsi hivatalos vagy más külföldi, elsősorban német nyelvű lapok átvételei voltak, vagy azoknak híradásai alapján álltak össze. Az amerikai háború, a belgiumi és hollandiai mozgalmak, a franciaországi események, vagy az évtized második felétől az orosz—török háború megítélésében az újság nemigen terhetett el a bécsi állásponttól. Még kevésbé lehetett önálló a Monarchiát vagy a Magyarországot közvetlenül érintő belpolitikai állásfoglalásokban. Az első magyar nyelvű lap az idő múlásával, főként az évtized közepétől egyre kevésbé fejezi a korona elvitele, a nyelvrendelet, a szabadkőművesek elleni pátens, a nemesség megadóztatására irányuló tervek és más jozefinus újítások miatt forrongó magyarországi közhangulatot; alapjában véve mindvégig megőrizte jozefinista beállítottságát. A kötet bevezetőjétől némileg eltérően úgy véljük, hogy

az újságot a józsefi szisztémával szembeni osztársadalmi oppozíció szelleme igen kevésbé érintette. Más kérdés, hogy ez a cenzúrára is visszavezethető. Hogy a lap szerkesztőinek véleménye mennyiben fedte az újságban kifejtett nézeteket, érdekes kutatási tárgy lehetne. Az feltétlenül figyelemre méltó, hogy Rát Máttyás, aki 1782-ig II. József híveként írta a Magyar Hírmondó számait, 1788-ban. a Statsanzeigen-ben a nyelvrendelet kapcsán élesen bírálta az uralkodót; míg saját volt lapjában az akkori szerkesztő, Barczafalvi Szabó Dávid, csak lemondóan fejezi ki sajnálkozását a rendelet miatt. Az újság ugyan magyar nyelven íródott, de nem kerülhetette meg a birodalmon belüli függőség és az önálló, koherens vagy akár nemzeti bázis hiányának negatív következményeit. Kitűnően tájékoztatta olvasóit a kül- és belpolitikát illetően, a gazdaságról vagy akár a pletykákról szólvá, de nem politizálhatott.

A kötet összeállítója jelentős munkát végzett. Nehéz feladat volt mintegy hét—nyolcezer oldalból egy alig ötöd fel száz oldalas válogatást készíteni úgy, hogy az az újság tartalmát és időbeli változásait híven tükrözze. Kókay György az anyagot tematikailag öt csoportba osztotta: a szerkesztői programcikkek; a hazai tudósítások; a külföldi hírek; az irodalom, a művelődés és tudomány krónikája; a hirdetések. Az ilyen felosztásban készített összeállítás jól reprezentálja a teljes újságot, követi annak arányait. A tematikai rendben közölt válogatással (mint módszerrel) mégsem érthetünk teljesen egyet, az újság történetisége így elveszni látszik. A mozgalmas évtizednek épp ama változásairól nehezebb ugyanis képet kapni, melyet az eligazító jellegű előszó jól végigkövet, s melyek többek között a különböző csoportba tartozó hírek arányainak változásában is kifejeződhetnek. Talán jobb lett volna, ha a hazai és a külföldi politikai hírek nem lennének egymástól elválasztva, ha pl. az uralkodó Magyarországra vonatkozó rendeletei és a megfelelő belgiumi események nem külön szerepelnének.

A kötet érdeme a kitűnő és sokrétű jegyzetanyag, amely lehetővé teszi, hogy a kötetet ne csupán szakemberek olvashassák. Nagyon hasznosak a cikkek elé írt rövid témaajelölések, s az olvashatóságot könnyíti, hogy a szövegeket a mai helyesírással kapjuk. Egészében a Magyar Hírmondóból készült sikeres válogatás a sajtótörténeti kutatás újabb, jelentős állomása.

Poór János